

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»

Відділ фінансово-кредитної та податкової політики

З А Т В Е Р Д Ж У Ю
Директор ННЦ «ІАЕ»
Зкад. НААН, д.е.н., проф. Ю.О. Лупенко
«23» 11 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

«Страховий захист в агробізнесі»

- Освітня програма:** «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
- Галузь знань:** 07 «Управління та адміністрування»
- Спеціальність:** 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
- Статус дисципліни:** вибіркова

КИЇВ – 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Страховий захист в агробізнесі» для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (денної та заочної форми) – «доктор філософії» з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

Розробники: Калівошко Олексій Миколайович, д.е.н., доцент, г.н.с. відділу фінансово-кредитної та податкової політики Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»;

Навроцький Степан Аркадійович, д.е.н., професор, г.н.с. відділу фінансово-кредитної та податкової політики Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»;

Рецензенти: Л.М. Худолій, д.е.н., проф., завідувач кафедри банківської справи та страхування Національного університету біоресурсів і природокористування України;

В.В. Россоха, д.е.н., проф., г.н.с., відділу економіки регіонального розвитку та прогнозування Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки».

Робочу програму навчальної дисципліни «Страховий захист в агробізнесі» розглянуто та схвалено на засіданні науково-методичної ради ННЦ «Інститут аграрної економіки» від 23.11.2023 р., протокол № 12

Голова науково-методичної ради,
академік НААН,
доктор економічних наук, професор

Ю.О. Лупенко

ЗМІСТ

1. Передмова
2. Опис навчальної дисципліни
3. Мета і завдання
4. Предмет та об'єкт
5. Результати навчання
6. Структура навчальної дисципліни для денної форми навчання
7. Структура навчальної дисципліни для заочної форми навчання
8. Програма (зміст за модулями)
9. Теми семінарських/практичних занять
10. Самостійна робота під керівництвом НПП
11. Індивідуальні завдання
12. Методи навчання
13. Форми контролю
14. Критерії оцінки знань
15. Методичне забезпечення
16. Рекомендована література

1. ПЕРЕДМОВА

Необхідність вивчення дисципліни «Страховий захист в агробізнесі» викликана тим, що ринкові трансформації в Україні визначили нову роль страхового захисту у сільському господарстві, обумовили зародження та розвиток національного сільськогосподарського сегменту ринку страхових послуг. Зміни у сільськогосподарському сегменті страхового захисту вітчизняної економіки були настільки стрімкими, що вони не завжди встигали отримувати достатнє наукове осмислення та вивчення. В результаті у вітчизняній страховій галузі стосовно страхового захисту у сільському господарстві накопичилися проблеми теоретичного, методологічного та прикладного характеру, без розв'язання яких неможливо забезпечити формування в Україні високоорганізованого та ефективного механізму страхування у сільському господарстві.

Обґрунтування нових наукових підходів до розкриття сутності страхового захисту у сільському господарстві на основі використання наукового інструментарію економічної теорії, філософії, фінансової науки, притаманних їм форм і методів пізнання дало можливість довести, що вихідними чинниками, котрі обумовлюють сутнісні характеристики й скриті механізми саморозвитку сільськогосподарського сегменту страхових послуг та обумовлюють об'єктивну необхідність формування страхового захисту у сільському господарстві, визначають його фінансову природу, сутність, тенденції та перспективи розвитку, є сільськогосподарське страхування і специфічні страхові послуги. Тому, теоретико-методологічні підходи до вивчення страхового захисту у сільському господарстві мають базуватися, по-перше, на розкритті економічної природи та глибинної внутрішньої сутності сільськогосподарського страхування як фінансової категорії; по-друге, науковій інтерпретації сільськогосподарської страхової послуги як форми прояву категорії сільськогосподарського страхування в ринкових умовах. Такі підходи уможливають комплексне, системне вивчення інституційного формування страхового захисту у сільському господарстві та механізму його функціонування, забезпечуючи не лише теоретико-методологічні розробки, а й опрацювання конкретних методичних і практичних рекомендацій щодо підвищення його транспарентності та ефективності.

Програма навчальної дисципліни «Страховий захист в агробізнесі» складена на основі освітньонаукової програми підготовки здобувачів вищої освіти третього (доктор філософії) рівня галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

2. Опис навчальної дисципліни

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень		
Галузь знань	07 «Управління та адміністрування»	
Спеціальність	<u>072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»</u> <small>(шифр і назва)</small>	
Освітньо-кваліфікаційний рівень	<u>Доктор філософії</u>	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Вибіркова	
Загальна кількість годин	90	
Кількість кредитів ECTS	3	
Кількість змістових модулів	3	
Форма контролю	Іспит	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки	3	3
Семестр	2	2
Лекційні заняття	18 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття:	12 год.	6 год.
Самостійна робота	54 год.	65 год.
Індивідуально-консультаційна робота	6	9
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних самостійної роботи студента	<u>2,5 (з розрахунку, що семестр 12 тижнів)</u> год. <u>5,0</u> год.	

3. Мета і завдання

Метою навчальної дисципліни є підготовка студентів до розуміння основних аспектів страхового захисту в сільському господарстві та агробізнесі. Ця дисципліна має на меті дати студентам знання про фінансовий ризик та можливі наслідки для сільського господарства, а також про те, як страхування може допомогти захистити сільськогосподарські підприємства від цих ризиків.

Завдання навчальної дисципліни є навчити студентів основам фінансового ризику в агробізнесі та сільському господарстві; надати студентам знання про основні види страхових продуктів, які можуть захистити сільськогосподарські підприємства від фінансових ризиків; вивчити методики вибору найбільш ефективних страхових продуктів для конкретного сільського господарства; дати студентам знання про процедури виплат страхових відшкодувань та процедури заявляння страхових вимог; навчити студентів аналізувати страхові політики та оцінювати їх ефективність; розглянути особливості страхового законодавства в агробізнесі та сільському господарстві; дати студентам знання про ринок страхових послуг в агробізнесі та сільському господарстві; навчити студентів розуміти важливість страхового захисту для сільського господарства та агробізнесу в цілому.

4. Предмет та об'єкт

Предмет вивчення навчальної дисципліни «Страховий захист в агробізнесі» є система страхового захисту в сільському господарстві та агробізнесі. До предмету входить вивчення:

- основ фінансового ризику в агробізнесі та сільському господарстві, а також взаємозв'язку фінансового ризику з ризиками, що пов'язані з кліматичними та природними явищами, політичною та економічною нестабільністю, використанням нових технологій та іншими факторами.
- різноманітність та характеристики страхових продуктів, доступних в агробізнесі, їх ролі у зменшенні фінансового ризику та покращенні фінансової стабільності.
- методики визначення страхових ризиків та їх оцінки, включаючи методи статистичного аналізу, ризик-менеджмент та інші.
- процедури заявляння страхових вимог, виплат страхових відшкодувань та відшкодування страхових збитків, а також правові аспекти страхового захисту в агробізнесі та сільському господарстві.
- особливості страхового законодавства в агробізнесі та сільському господарстві.
- ринок страхових послуг в агробізнесі та сільському господарстві, його тенденції та особливості.

- роль страхового захисту у забезпеченні сталого розвитку сільського господарства та агробізнесу.

Об'єкт навчальної дисципліни є «Страховий захист в агробізнесі» є аграрний сектор економіки. Аграрний сектор є важливою складовою економіки багатьох країн, оскільки забезпечує харчову безпеку та є основою для розвитку інших галузей економіки. Але він також є досить ризикованим сектором, оскільки підприємства аграрної сфери піддаються різним небезпекам, таким як природні катаклізми, хвороби тварин, коливання цін на сільськогосподарську продукцію та інші фактори, що можуть вплинути на їхні доходи.

5. Результати навчання

У **результаті** вивчення дисципліни студент повинен вміти:

1. Розуміти принципи та методи страхування в агробізнесі: страхування врожаю, тварин, майна, відповідальності тощо.
2. Аналізувати ризики в агробізнесі та визначати потенційні загрози для аграрних підприємств.
3. Розробляти програми страхування для різних видів агробізнесу, з урахуванням специфіки галузі та індивідуальних потреб клієнтів.
4. Здійснювати оцінку вартості майна, вирощеного урожаю, тварин тощо для забезпечення правильного визначення страхових внесків.
5. Визначати умови страхування, в тому числі види страхових полісів, обсяги покриття ризиків, умови виплат тощо.
6. Аналізувати страхові випадки та забезпечувати виконання умов договору страхування.
7. Розв'язувати конфліктні ситуації зі страховими компаніями, в тому числі з приводу відшкодування збитків.
8. Вести документацію зі страхування, в тому числі складати звіти про страхові випадки та відшкодування збитків.
9. Консультувати клієнтів з питань страхування в агробізнесі та забезпечувати професійний підхід до роботи з ними.
10. Дотримуватися вимог законодавства у галузі страхування в агробізнесі.

Питання розглянуті в даному курсі дають слухачам комплексну підготовку до праці в сфері страхування в агробізнесі. Вони навчаться розуміти основні принципи страхового захисту в аграрному секторі, знати види страхування, їх особливості та переваги, а також вміти вибирати оптимальні страхові продукти для різних галузей аграрного сектору та конкретних ризиків. У процесі навчання слухачі отримують знання про методiku оцінки ризиків у агробізнесі, зможуть здійснювати експертизу страхових випадків, знатимуть про механізми врегулювання збитків та компенсаційні виплати.

Крім того, слухачі курсу будуть мати можливість поглибити знання з юридичної та фінансової сфери страхування в агробізнесі, що дозволить їм бути більш ефективними у вирішенні питань, пов'язаних з укладенням

страхових договорів, врегулюванням спорів зі страховими компаніями та відшкодуванням збитків.

Після вивчення курсу здобувачі вищої освіти повинні володіти такими компетентностями:

ЗК 4. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 9. Здатність виявляти, розуміти сутність, формулювати та розв'язувати наукові проблеми.

ФК 1. Здатність аналізувати і структурувати рух фінансових активів, формування та використання капіталу, доходів і грошових фондів на макро-, мезо- та мікрорівнях; розробляти механізми та моделі дій щодо вирішення науково-практичних проблем фінансової діяльності економічних суб'єктів.

ФК 7. Здатність аналізувати та структурувати фінансові ринки, оптимізувати інфраструктуру їх складових.

ФК 8. Здатність аналізувати, структурувати та визначати напрями реструктуризації страхової системи; з'ясовувати закономірності та перспективи розвитку діяльності її суб'єктів.

ФК 9. Здатність застосовувати механізми, моделі, методи та інструменти страхового менеджменту, формування та розміщення страхових резервів, забезпечення фінансової надійності страхових організацій, проведення перестраховування, здійснення страхового маркетингу.

6. Структура навчальної дисципліни для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Лек.	Сем./Прак.	Інд.	Сам. роб.	Всього
Змістовний модуль 1. Методологія системного дослідження функцій сільськогосподарського страхування					
Тема 1. Поняття і види страхового захисту в агробізнесі	2	2	-	6	10
Тема 2. Якісний аналіз попереджувальної та акумуляційної функцій	2	1	1	6	10
Тема 3. Функція забезпечення продовольчої безпеки	2	1	1	6	10
Всього за модулем 1	6	4	2	18	30
<i>Форма контролю – контрольна робота.</i>					
Змістовний модуль 2. Методичні основи формування механізму страхового захисту від майнових ризиків сільськогосподарських підприємств					

Тема 1. Моделювання страхового захисту сільськогосподарських підприємств	2	2	-	6	10
Тема 2. Визначення витрат сільськогосподарського підприємства при застосуванні першого рівня оптимізаційних моделей страхового захисту	2	1	1	6	10
Тема 3. Визначення витрат підприємства при застосуванні другого рівня оптимізаційних моделей страхового захисту	2	1	1	6	10
Всього за модулем 2	6	4	2	18	30
<i>Форма контролю – аналітичний звіт.</i>					
Змістовний модуль 3. Пріоритетні напрями удосконалення страхового захисту в агробізнесі					
Тема 1. Основні напрями розвитку страхового захисту в агробізнесі	2	2	-	6	10
Тема 2. Методологічні основи страхування сільськогосподарських угідь та тварин	2	1	1	6	10
Тема 3. Методичні рекомендації по створенню товариства взаємного страхування	2	1	1	6	10
Всього за модулем 3	6	4	2	18	30
<i>Форма контролю – контрольна робота.</i>					
<i>Підсумкова форма контролю – диф. залік.</i>					
Всього по курсу	18	12	6	54	90

7. Структура навчальної дисципліни для заочної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Лек.	Сем./Прак.	Інд.	Сам. Роб.	Всього
Змістовний модуль 1. Методологія системного дослідження функцій сільськогосподарського страхування					
Тема 1. Поняття і види страхового захисту в агробізнесі	2	1	1	6	10
Тема 2. Якісний аналіз попереджувальної та акумуляційної функцій	1	-	1	8	10
Тема 3. Функція забезпечення продовольчої безпеки	1	1	1	7	10
Всього за модулем 1	4	2	3	21	30
<i>Форма контролю – реферат.</i>					
Змістовний модуль 2. Методичні основи формування механізму страхового захисту від майнових ризиків сільськогосподарських підприємств					
Тема 1. Моделювання страхового захисту сільськогосподарських підприємств	1	1	1	7	10
Тема 2. Визначення витрат сільськогосподарського підприємства при застосуванні першого рівня оптимізаційних моделей страхового захисту	1	-	1	8	10
Тема 3. Визначення витрат підприємства при застосуванні другого рівня оптимізаційних моделей страхового захисту	1	1	1	7	10
Всього за модулем 2	3	2	3	22	30
<i>Форма контролю – аналітичний звіт.</i>					

Змістовний модуль 3. Пріоритетні напрями удосконалення страхового захисту в агробізнесі					
Тема 1. Основні напрями розвитку страхового захисту в агробізнесі	1	1	1	7	10
Тема 2. Методологічні основи страхування сільськогосподарських угідь та тварин	1	-	1	8	10
Тема 3. Методичні рекомендації по створенню товариства взаємного страхування	1	1	1	7	10
Всього за модулем 3	3	2	3	22	30
<i>Форма контролю – контрольна робота.</i>					
<i>Підсумкова форма контролю – диф. залік.</i>					
Всього по курсу	10	6	9	65	90

8. Програма (зміст за модулями)

Модуль 1. МЕТОДОЛОГІЯ СИСТЕМНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ

Тема 1.1. ПОНЯТТЯ І ВИДИ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ В АГРОБІЗНЕСІ

План лекційного заняття

1. Теоретичне підґрунття страхового захисту в агробізнесі.
2. Взаємозв'язки сільськогосподарського ризику та страхового захисту у сільському господарстві.
3. Функція страхового захисту.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке страховий захист в агробізнесі та яка його роль для аграрного сектору?

2. Які види страхового захисту в агробізнесі існують?
3. Що таке страхування врожаю та які його особливості в аграрному секторі?
4. Які ризики можуть бути захищені шляхом страхування в агробізнесі?
5. Які особливості страхування від тваринницьких хвороб та як воно може захистити аграрний бізнес?
6. Що таке страхування від непередбачених подій та як воно може бути застосоване в аграрному секторі?
7. Які можливості страхування від кліматичних ризиків та як воно може допомогти аграрним підприємствам?
8. Які переваги та виклики пов'язані з використанням страхового захисту в агробізнесі?
9. Які фактори впливають на вибір певного виду страхового захисту в аграрному секторі?
10. Які можливості розвитку страхового захисту в агробізнесі в Україні та як він може сприяти розвитку аграрного сектору?

Рекомендована література:

Основна [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20].

Допоміжна [21, 23, 26, 28, 31, 33, 35, 39].

Міжнародні видання [42, 46, 49, 53, 62, 72, 73].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

Тема 1.2. ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНОЇ ТА АКУМУЛЯЦІОНОЇ ФУНКЦІЙ

План лекційного заняття

1. Характеристика попереджувальної функції.
2. Емпіричні дослідження акумуляційної функції.
3. Оцінка співвідношення страхових збитків із ємністю фонду страхового захисту у сільському господарстві.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке якісний аналіз?
2. Які основні цілі та завдання якісного аналізу?
3. Що таке попереджувальна функція в якісному аналізі?
4. Які особливості попереджувальної функції в якісному аналізі?

5. Що таке акумуляційна функція в якісному аналізі?
6. Які особливості акумуляційної функції в якісному аналізі?
7. Які інструменти та методи можуть бути використані для реалізації попереджувальної та акумуляційної функцій в якісному аналізі?
8. Які переваги та виклики пов'язані з застосуванням попереджувальної та акумуляційної функцій в якісному аналізі?
9. Які критерії можуть бути використані для оцінки ефективності попереджувальної та акумуляційної функцій в якісному аналізі?
10. Як використання попереджувальної та акумуляційної функцій в якісному аналізі може сприяти прийняттю рішень та покращенню якості діяльності?

Рекомендована література:

Основна [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20].

Допоміжна [22, 23, 24, 27, 33, 34, 37].

Міжнародні видання [43, 66, 68, 69, 72].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

Тема 1.3. ФУНКЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

План лекційного заняття

1. Рівні страхового захисту у сільському господарстві.
2. Як страхування виконує функцію продовольчої безпеки.
3. Аспекти продовольчої безпеки, які охоплює страхова система АПК.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке продовольча безпека?
2. Які основні принципи та компоненти функції забезпечення продовольчої безпеки?
3. Які рівні забезпечення продовольчої безпеки можна виділити?
4. Які основні завдання функції забезпечення продовольчої безпеки?
5. Які ризики та загрози можуть впливати на продовольчу безпеку?
6. Які методи та підходи можуть бути використані для забезпечення продовольчої безпеки?
7. Які організаційні заходи можуть бути впроваджені для реалізації функції забезпечення продовольчої безпеки?
8. Які роль та відповідальність держави, громадських організацій, бізнесу та споживачів у забезпеченні продовольчої безпеки?

9. Які критерії можуть бути використані для оцінки ефективності функції забезпечення продовольчої безпеки?
10. Як забезпечення продовольчої безпеки впливає на здоров'я нації, економіку та сталість розвитку суспільства?

Рекомендована література:

Основна [1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20].

Допоміжна [22, 23, 24, 27, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 41].

Міжнародні видання [43, 66, 68, 69, 72].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

**Модуль 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ
СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ ВІД МАЙНОВИХ РИЗИКІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**Тема 2.1. МОДЕЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

План лекційного заняття

1. Основні моделі страхового захисту у сільському господарстві.
2. Комбіновані моделі страхового захисту сільськогосподарського підприємства.
3. Класифікація витрат при здійсненні страхового захисту.
4. Вплив факторів здійснення страхування на виникнення некомпенсованого збитку.
5. Непрямі втрати підприємства при проведенні страхування.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке моделювання страхового захисту сільськогосподарських підприємств і чому воно важливе?
2. Які основні кроки та етапи моделювання страхового захисту сільськогосподарських підприємств?
3. Які види ризиків можуть бути враховані при моделюванні страхового захисту сільськогосподарських підприємств?

4. Які методи та підходи можуть бути використані при моделюванні страхового захисту сільськогосподарських підприємств?
5. Які дані та інформація можуть бути використані при моделюванні страхового захисту сільськогосподарських підприємств?
6. Які фактори впливають на вибір оптимальних параметрів страхового захисту сільськогосподарських підприємств?
7. Яка роль та відповідальність страховиків, сільськогосподарських підприємств та держави в моделюванні страхового захисту?
8. Які переваги та обмеження використання моделювання страхового захисту в сільському господарстві?
9. Які критерії можуть бути використані для оцінки ефективності моделювання страхового захисту сільськогосподарських підприємств?
10. Як моделювання страхового захисту може сприяти забезпеченню фінансової стійкості та сталого розвитку сільськогосподарських підприємств?

Рекомендована література:

Основна [2, 6, 10, 11, 12, 13, 15, 16].

Допоміжна [22-38, 40, 41].

Міжнародні видання [48, 55, 58, 62, 69].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

Тема 2.2. ВИЗНАЧЕННЯ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПЕРШОГО РІВНЯ ОПТИМІЗАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ

План лекційного заняття

1. Склад витрат підприємства за основними видами страхових можливостей.
2. Рівні процедур та критерії оптимізації страхового захисту.
3. Алгоритм вибору оптимальної моделі страхового захисту.
4. Способи визначення показників місткості відшкодування і утримання.
5. Схема вибору раціонального варіанту дій підприємства при застосуванні моделі «0-страхування».
6. Загальні критерії доцільності незастосування страхування майнового об'єкту підприємства (по відношенню до самострахування).
7. Доцільні варіанти організації страхового покриття (на базі цільового критерію фінансової ефективності).
8. Розподіл рішень по управлінню ризиком по типах збитків.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке витрати сільськогосподарського підприємства та як вони визначаються при застосуванні першого рівня оптимізаційних моделей страхового захисту?
2. Які основні компоненти входять до витрат сільськогосподарського підприємства, які можуть бути враховані при моделюванні?
3. Які методи та підходи можуть бути використані для визначення витрат сільськогосподарського підприємства в оптимізаційних моделях страхового захисту?
4. Які фактори можуть впливати на розмір витрат сільськогосподарського підприємства та як вони можуть бути враховані при моделюванні?
5. Які види ризиків можуть бути пов'язані з витратами сільськогосподарського підприємства та як вони можуть бути враховані в оптимізаційних моделях страхового захисту?
6. Які дані та інформація можуть бути використані для визначення витрат сільськогосподарського підприємства в оптимізаційних моделях страхового захисту?
7. Які переваги та обмеження використання оптимізаційних моделей страхового захисту для визначення витрат сільськогосподарського підприємства?
8. Які критерії можуть бути використані для оцінки ефективності визначення витрат сільськогосподарського підприємства в оптимізаційних моделях страхового захисту?
9. Як визначення витрат сільськогосподарського підприємства може сприяти покращенню фінансової ефективності та прийняттю раціональних рішень щодо страхового захисту?

Рекомендована література:

Основна [2, 6, 10, 11, 12, 13, 15, 16].

Допоміжна [22-38, 40, 41].

Міжнародні видання [48, 55, 58, 62, 69].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

Тема 2.3. ВИЗНАЧЕННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ДРУГОГО РІВНЯ ОПТИМІЗАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ

План лекційного заняття

1. Загальні принципи застосування моделі страхового захисту підприємства M_0 .
2. Основні параметри формування фонду самострахування.
3. Рекомендовані параметри формування внутрішньої складової комбінованої моделі страхового захисту підприємства.
4. Загальна схема побудови ефективного страхового захисту сільськогосподарського підприємства.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке витрати підприємства та як вони визначаються при застосуванні другого рівня оптимізаційних моделей страхового захисту?
2. Які основні компоненти входять до витрат підприємства, які можуть бути враховані при моделюванні на другому рівні оптимізаційних моделей страхового захисту?
3. Які методи та підходи можуть бути використані для визначення витрат підприємства в оптимізаційних моделях страхового захисту на другому рівні?
4. Які фактори можуть впливати на розмір витрат підприємства та як вони можуть бути враховані при моделюванні на другому рівні оптимізаційних моделей страхового захисту?
5. Які види ризиків можуть бути пов'язані з витратами підприємства та як вони можуть бути враховані в оптимізаційних моделях страхового захисту на другому рівні?
6. Які дані та інформація можуть бути використані для визначення витрат підприємства в оптимізаційних моделях страхового захисту на другому рівні?
7. Які переваги та обмеження використання другого рівня оптимізаційних моделей страхового захисту для визначення витрат підприємства?
8. Які критерії можуть бути використані для оцінки ефективності визначення витрат підприємства в оптимізаційних моделях страхового захисту на другому рівні?

9. Як визначення витрат підприємства може сприяти покращенню фінансової ефективності та прийняттю раціональних рішень щодо страхового захисту на другому рівні оптимізаційних моделей?

Рекомендована література:

Основна [2, 6, 10, 11, 12, 13, 15, 16].

Допоміжна [22-38, 40, 41].

Міжнародні видання [48, 55, 58, 62, 69].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

**Модуль 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ
СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ В АГРОБІЗНЕСІ**

**Тема 3.1. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ В
АГРОБІЗНЕСІ**

План лекційного заняття

1. Взаємозв'язок і взаємовплив основних елементів страхового захисту в процесі його розвитку.
2. Фінансовий механізм передачі ризику – цесія і ретроцесія.
3. Недоліки традиційних страхових рішень.
4. Принцип функціонування перестрахового кептиву.
5. Страхування з елементами кредитних відносин.
6. Фінансове перестраховування.
7. Паралелі сек'юритизації між банківським і страховим секторами.
8. Страхові цінні папери.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке страховий захист в агробізнесі та яка його роль в сучасних умовах розвитку аграрного сектору?
2. Які основні напрями розвитку страхового захисту в агробізнесі визначаються в сучасних умовах?
3. Які види страхування можуть бути застосовані в агробізнесі та як вони сприяють захисту від ризиків?

4. Які фактори впливають на розвиток страхового захисту в агробізнесі та як вони можуть бути враховані при формуванні стратегії розвитку страхового захисту?
5. Які переваги та обмеження різних видів страхування в агробізнесі та як вони можуть бути враховані при виборі оптимальної стратегії страхового захисту?
6. Які виклики та тенденції спостерігаються в розвитку страхового захисту в агробізнесі та як вони можуть вплинути на його напрями розвитку?
7. Які роль технологій та інновацій в розвитку страхового захисту в агробізнесі та як вони можуть вплинути на його основні напрями розвитку?
8. Які можливості співпраці між страховими компаніями та агробізнесом для розвитку страхового захисту в аграрному секторі та як вони можуть бути реалізовані?
9. Які соціально-економічні наслідки можуть бути досягнуті за рахунок розвитку страхового захисту в агробізнесі та як вони можуть сприяти сталому розвитку аграрного сектору?
10. Які перспективи розвитку страхового захисту в агробізнесі в майбутньому?

Рекомендована література:

Основна [2, 5, 6, 10, 12, 13, 16, 19].

Допоміжна [22, 24, 26, 30, 31, 32, 34, 35, 38, 41].

Міжнародні видання [43, 46, 58, 69, 72].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

Тема 3.2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ТА ТВАРИН

План лекційного заняття

1. Негативна подія, як стимул-реакція інтересу землекористувачів до страхового захисту.
2. Основні моделі страхового захисту у сільському господарстві.
3. Передумови страхування сільськогосподарських угідь.
4. Алгоритм моделюванні порядку надання державних субсидій на компенсацію частини витрат по страхуванню сільськогосподарських тварин.
5. Формування фондів превентивної діяльності при страхуванні сільськогосподарських тварин.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке страхування сільськогосподарських угідь та тварин і яка його роль у сучасному аграрному секторі?
2. Які методологічні основи лежать в основі страхування сільськогосподарських угідь та тварин, і як вони допомагають зменшити ризики для сільськогосподарських виробників?
3. Які основні принципи визначають методологічні основи страхування сільськогосподарських угідь та тварин, та як вони впливають на розвиток страхового ринку в аграрному секторі?
4. Які методи та підходи можуть бути використані для визначення ризиків, пов'язаних зі страхуванням сільськогосподарських угідь та тварин, та як ці дані можуть бути застосовані при розробці страхових продуктів?
5. Які фактори впливають на визначення страхових премій та умов страхового покриття для сільськогосподарських угідь та тварин, та як вони можуть бути враховані при розрахунку страхових тарифів?
6. Які ризики можуть бути покриті страхуванням сільськогосподарських угідь та тварин, та які можуть бути використані методи оцінки ризиків для визначення необхідного рівня страхового покриття?
7. Які виклики та тенденції спостерігаються в розвитку страхування сільськогосподарських угідь та тварин, та як вони можуть вплинути на методологічні основи цього виду страхового захисту?
8. Які можливості використання нових технологій, таких як дистанційне зондування, супутникові дані?

Рекомендована література:

Основна [2, 5, 6, 10, 12, 13, 16, 19].

Допоміжна [22, 24, 26, 30, 31, 32, 34, 35, 38, 40, 41].

Міжнародні видання [43, 46, 58, 69, 72].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

Тема 3.3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО СТВОРЕННЮ ТОВАРИСТВА ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ

План лекційного заняття

1. Передумови створення товариств взаємного страхування в Україні.
2. Оцінка платоспроможності товариств взаємного страхування.

3. Методика визначення фінансової стійкості товариств взаємного страхування.

Питання для самоперевірки та повторення

1. Що таке товариство взаємного страхування і яка його сутність та основні принципи?
2. Які методичні рекомендації використовуються при створенні товариства взаємного страхування, включаючи вимоги до статуту, організаційної структури та управління?
3. Які критерії використовуються при визначенні можливості створення товариства взаємного страхування в конкретному регіоні або галузі, та як проводиться оцінка фінансової стійкості та платоспроможності такого товариства?
4. Які правові аспекти пов'язані зі створенням товариства взаємного страхування, включаючи вимоги до реєстрації, ліцензування та діяльності товариства?
5. Які методи та процедури можуть бути використані при формуванні статуту товариства взаємного страхування, включаючи визначення основних положень, прав та обов'язків учасників, процедур прийняття рішень та розподілу ризиків?
6. Які фінансові аспекти пов'язані з діяльністю товариства взаємного страхування, включаючи формування внесків, резервів та фондів, а також ведення бухгалтерського обліку та звітності?
7. Які виклики та можливості пов'язані з діяльністю товариства взаємного страхування, включаючи розширення ринку послуг, взаємодію з іншими страховими компаніями та вирішення проблем з підтриманням фінансової стабільності?
8. Які методичні рекомендації використовуються при управлінні ризиками товариства взаємного страхування?

Рекомендована література:

Основна [2, 5, 6, 10, 12, 13, 16, 19].

Допоміжна [21, 22, 24, 26, 30, 31, 32, 34, 35, 38, 41].

Міжнародні видання [43, 46, 58, 69, 72].

Інформаційні ресурси Інтернет [74, 75, 76, 77, 78].

9. Теми семінарських/практичних занять.

№ заняття	Назва теми	Кількість годин
Модуль 1. Методологія системного дослідження функцій сільськогосподарського страхування		
1	Теоретичне підґрунття страхового захисту в агробізнесі.	2
2	Оцінка співвідношення страхових збитків із ємністю фонду страхового захисту у сільському господарстві. Рівні страхового захисту у сільському господарстві.	2
Модуль 2. Методичні основи формування механізму страхового захисту від майнових ризиків сільськогосподарських підприємств		
1	Моделювання страхового захисту сільськогосподарських підприємств.	2
2	Визначення витрат сільськогосподарського підприємства при застосуванні оптимізаційних моделей першого та другого рівня страхового захисту.	2
Модуль 3. Пріоритетні напрями удосконалення страхового захисту в агробізнесі		
1	Основні напрями розвитку страхового захисту в агробізнесі.	2
2	Рекомендації: по створенню товариства взаємного страхування; при страхуванні сільськогосподарських угідь та тварин.	2
Усього		12

10. Самостійна робота під керівництвом НПП

№ заняття	Назва теми	Рекомендована кількість годин
Модуль 1. Методологія системного дослідження функцій сільськогосподарського страхування		

1	Взаємозв'язки сільськогосподарського ризику та страхового захисту у сільському господарстві. Функція страхового захисту.	9
2	Якісний аналіз попереджувальної, акумуляційної та функції забезпечення продовольчої безпеки.	9
Модуль 2. Методичні основи формування механізму страхового захисту від майнових ризиків сільськогосподарських підприємств		
1	Класифікація витрат при здійсненні страхового захисту. Вплив факторів здійснення страхування на виникнення некомпенсованого збитку. Непрямі втрати підприємства при проведенні страхування.	9
2	Рівні процедур та критерії оптимізації страхового захисту. Схема побудови ефективного страхового захисту сільськогосподарського підприємства.	9
Модуль 3. Пріоритетні напрями удосконалення страхового захисту в агробізнесі		
1	Взаємозв'язок і взаємовплив основних елементів страхового захисту в процесі його розвитку. Недоліки традиційних страхових рішень.	9
2	Передумови: страхування сільськогосподарських угідь; створення товариств взаємного страхування в Україні.	9
Усього		54

11.Індивідуальні завдання

Завдання 1.

1. Страховий захист – що це?
2. Охарактеризуйте види страхового захисту в агробізнесі.
3. Виділіть основні взаємозв'язки сільськогосподарського ризику та страхового захисту у сільському господарстві.

Завдання 2.

1. Охарактеризуйте попереджувальну функцію.
2. Розкрийте сутність акумуляційної функції.
3. Як Ви оціните співвідношення страхових збитків із ємністю фонду страхового захисту у сільському господарстві?

Завдання 3.

1. Розкрийте рівні страхового захисту у сільському господарстві.
2. Обґрунтуйте як страхування виконує функцію продовольчої безпеки?
3. Сформулюйте аспекти продовольчої безпеки, які охоплює страхова система АПК.

Завдання 4.

1. Назвіть основні моделі страхового захисту у сільському господарстві.
2. Охарактеризуйте комбіновані моделі страхового захисту сільськогосподарського підприємства.
3. Сформулюйте класифікацію витрат при здійсненні страхового захисту.

Завдання 5.

1. Розкрийте алгоритм вибору оптимальної моделі страхового захисту.
2. Назвіть способи визначення показників місткості відшкодування і утримання.
3. Розкрийте схему вибору раціонального варіанту дій підприємства при застосуванні моделі «0-страхування».

Завдання 6.

1. Сформулюйте загальні принципи застосування моделі страхового захисту підприємства M_0 .
2. Назвіть основні параметри формування фонду самострахування.
3. Розкрийте загальну схему побудови ефективного страхового захисту сільськогосподарського підприємства.

Завдання 7.

1. Розкрийте фінансовий механізм передачі ризику – цесія і ретроцесія.
2. Які принцип функціонування перестрахового кептиву.
3. Охарактеризуйте страхування з елементами кредитних відносин.

Завдання 8.

1. Які основні моделі страхового захисту у сільському господарстві?
2. Назвіть передумови страхування сільськогосподарських угідь.
3. Який алгоритм моделюванні порядку надання державних субсидій на компенсацію частини витрат по страхуванню сільськогосподарських тварин.

12. Методи навчання

1. Словесні, наочні, практичні (для передача та сприймання навчальної інформації).
2. Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький (для пізнавальної діяльності здобувачів).
3. Методи оволодіння новими знаннями, формування вмінь і навичок, перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок (залежно від основної дидактичної мети і завдань).
4. Методи усного викладу знань, закріплення навчального матеріалу, самостійної роботи учнів з осмислення й засвоєння нового матеріалу роботи із застосування знань на практиці та вироблення вмінь і навичок, перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок.
5. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання й мотивація учіння, контролю, самоконтролю, взаємоконтролю і корекції, самокорекції, взаємокорекції в навчанні (з точки зору цілісного підходу до діяльності у процесі навчання).

13. Форми контролю

За місцем, яке посідає контроль у навчальному процесі інституту, розрізняємо попередній (вхідний), поточний, рубіжний і підсумковий контроль.

Попередній контроль (діагностика вихідного рівня знань здобувачів) застосовуємо як передумову для успішного планування і керівництва навчальним процесом. Він дає змогу визначити наявний рівень знань дня використання їх викладачем як орієнтування у складності матеріалу. Формою попереднього контролю є вхідний контроль знань. Він проводиться на 1-му курсі, щоб оцінити реальність оцінок, отриманих на вступних іспитах з певного предмета. Попередній контроль у вигляді перевірки і оцінки залишкових знань проводимо також через деякий час після підсумкового іспиту з певної дисципліни як з метою оцінки міцності знань, так і з метою визначення рівня знань з забезпечуючих предметів для визначення можливості сприйняття нових навчальних дисциплін.

Поточний контроль знань є органічною частиною всього педагогічного процесу і слугує засобом виявлення ступеня сприйняття (засвоєння) навчального матеріалу. Управління навчальним процесом можливе тільки на підставі даних поточного контролю. Завдання поточного контролю зводяться до того, щоб:

- 1) виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;
- 2) визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;
- 3) виявити ступінь відповідальності здобувачів і ставлення їх до роботи, встановивши причини, які перешкоджають їх роботі;
- 4) виявити рівень опанування навиків самостійної роботи і намітити шляхи і засоби їх розвитку;
- 5) стимулювати інтерес здобувачів до предмета і їх активність у пізнанні.

Головне завдання поточного контролю – допомогти здобувачам організувати свою роботу, навчитись самостійно, відповідально і систематично вивчати усі навчальні предмети. Поточний контроль – це продовження навчальної діяльності педагога і педагогічного колективу, він пов'язаний з усіма видами навчальної роботи і має навчити студентів готуватись до перевірки з першого дня занять і кожного дня, а не наприкінці семестру або навчального року. Разом з тим поточний контроль є показником роботи і педагогічного колективу. Звісно, що студенти у семестрі вивчають одночасно до десяти предметів, і не усі викладачі ставлять до них однакові вимоги. Нерідко деякі викладачі ставлять дещо підвищені вимоги, і здобувачі змушені весь семестр займатись тільки одним предметом коштом інших. У цьому разі показники поточної успішності можуть бути сигналом про серйозні порушення навчального процесу.

Зазначені завдання поточного контролю вимагають від викладачів і адміністрації відпрацювати певну систему і методику його проведення з врахуванням рівномірного і узгодженого розподілення контрольних знань у відповідності до бюджету часу студентів.

Рубіжний (тематичний, модульний, блоковий) контроль знань є показником якості вивчення окремих розділів, тем і пов'язаних з цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей здобувачів. Його завдання – сигналізувати про стан процесу навчання здобувачів для вжиття педагогічних заходів щодо оптимального його регулювання. Якщо поточний контроль проводимо лише з метою діагностики першого рівня засвоєння, тобто рівня загального орієнтування у предметі, то рубіжний контроль дає можливість перевірити засвоєння отриманих знань через більш довгочасний період і охоплює більш значні за обсягом розділи курсу. Відповідно змінюється методика контролю, від здобувачів можна вимагати самостійної конструктивної діяльності, а також виявити взаємозв'язки з іншими розділами курсу.

Рубіжний контроль може проводитись усно й письмово, у вигляді контрольної роботи, аналітичного звіту, реферату, презентації наукового проекту індивідуально або у групі.

Підсумковий контроль являє собою іспит здобувачів з метою оцінки їх знань і навиків у відповідності до моделі доктора філософії.

Основна мета іспиту – встановлення дійсного змісту знань здобувачів за обсягом, якістю і глибиною і вміннями застосовувати їх у практичній діяльності.

Основними формами контролю знань здобувачів є контроль на лекції, на семінарських і практичних заняттях, у позааудиторний час, на консультаціях, заліках і іспитах.

1. Контроль на лекції ми проводимо як вибіркоче усне опитування здобувачів або з застосуванням тестів за раніше викладеним матеріалом, особливо за розділами курсу, які необхідні для розуміння теми лекції, що читається, або ж для встановлення ступеня засвоєння матеріалу прочитаної лекції (проводиться за звичай у кінці першої або на початку другої години лекції).

Поточний контроль на лекції покликаний привчити здобувачів до систематичної проробки пройденого матеріалу і підготовки до майбутньої лекції, встановити ступінь засвоєння теорії, виявити найбільш важкі для сприйняття здобувачами розділи з наступним роз'ясненням їх. Контроль на лекції не має віднімати багато часу.

Поточний контроль на практичних та семінарських заняттях проводиться з метою виявлення готовності здобувачів до занять у таких формах:

1. Вибіркове усне опитування перед початком занять.
2. Фронтальне стандартизоване опитування за тестами протягом 5-10 хв.
3. Фронтальна перевірка виконання домашніх завдань.
4. Виклик до дошки окремих здобувачів для самостійного розв'язування задач, письмові відповіді на окремі запитання, дані на практичному занятті.
5. Оцінка активності здобувачів у процесі занять, внесених пропозицій, оригінальних рішень, уточнень і визначень, доповнень попередніх відповідей і т. ін.
6. Письмова (до 45 хв.) контрольна робота.
7. Колокіум по самостійних розділах теоретичного курсу (модулях).

14. Критерії оцінки знань

Поточний контроль				Рейтинг з навчальної роботи R _{HP}	Підсумкова атестація (диференційований залік)	Загальна кількість балів
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Змістовий модуль 3	Змістовий модуль 4			
0-100	0-100	0-100	0-100	0-60	0-40	0-100

Примітки. 1. Рейтинг здобувача з навчальної роботи R_{HP} стосовно вивчення певної дисципліни визначається за формулою

$$R_{HP} = \frac{0,6 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} \cdot K^{(1)}_{ЗМ} + \dots + R^{(n)}_{ЗМ} \cdot K^{(n)}_{ЗМ})}{K_K},$$

де $R^{(1)}_{ЗМ}, \dots, R^{(n)}_{ЗМ}$ – рейтингові оцінки змістових модулів за 100-бальною шкалою;

n – кількість змістових модулів;

$K^{(1)}_{ЗМ}, \dots, K^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для відповідного змістового модуля;

$K_K = K^{(1)}_{ЗМ} + \dots + K^{(n)}_{ЗМ}$ – кількість кредитів ECTS, передбачених робочим навчальним планом для дисципліни у поточному семестрі.

Наведену формулу можна спростити, якщо прийняти $K^{(1)}_{ЗМ} = \dots = K^{(n)}_{ЗМ}$. Тоді вона буде мати вигляд

$$R_{HP} = \frac{0,6 \cdot (R^{(1)}_{ЗМ} + \dots + R^{(n)}_{ЗМ})}{n} + R_{ДР} - R_{ШТР}.$$

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим	не зараховано з обов'язковим

		повторним вивченням дисципліни	повторним вивченням дисципліни
--	--	-----------------------------------	--------------------------------------

15. Методичне забезпечення

1. Методичні рекомендації із страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень / Б.Р. Ахіджанов, О.Є. Гудзь, С.А. Навроцький та ін./ за ред. С.А. Навроцького. К. :ННЦ ІАЕ, 2012. 126 с.
2. Страхування майна сільськогосподарських підприємств України [методичні рекомендації] / [М.Я. Дем'яненко, Д.В. Полозенко, С.А. Навроцький та ін.]; відп. за вип. С.А. Навроцький. К. : ІАЕ, 1996. 41 с.
3. Страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень [методичні рекомендації] / [С.А. Навроцький, Н.П. Брязгун, В.М. Гаврилюк та ін.]; за ред. С.А. Навроцького. К. : ІАЕ, 2000. 68 с.
4. Страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень [методичні рекомендації] / [С.А. Навроцький, В.І. Дробот, О.Є. Гудзь та ін.]; за ред. С.А. Навроцького. К. :ННЦ ІАЕ, 2005.

16. Рекомендована література

Основна.

1. Алексєнко Л. М. Фінансові технології забезпечення стабільності страхового ринку в контексті економічної безпеки. Наук. вісник Херсон. ун-ту. Сер.: Економіка. 2016. Вип. 19. Ч. 1. С. 126-129.
2. Алєскєрова Ю. В. Розвиток сільськогосподарського страхування: теорія, методологія, практика: монографія. Вінниця: ТОВ «Видавництво -друкарня ДІЛЮ», 2015. 368 с.
3. Василичин Р.Д., Кашенко О.Л., Борисова В.А. Економічні основи страхування / За ред. А.В. Чупіса. Суми: Видавництво Довкілля, 2001. 412 с.
4. Воблий К.Г. Основи економії страхування /К.Г. Воблий / К.: Типографія І.І.Чоколова, 1915. С. 3.
5. Волосович С.В., Фоміна О. Технологічні інновації на страховому ринку. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 124-137.
6. Дем'яненко М.Я., Гудзь О. Є., Навроцький С. А. Методичні рекомендації по страхуванню сільськогосподарських культур з державною підтримкою. Київ: ННЦ ІАЕ, 2009. 134 с.
7. Енциклопедія страхування. Київ: Українське агенство фінансового розвитку, 2008. 650 с.
8. Історія страхування: Підручник /С.К. Реверчук, Т.В. Сива, С.І. Кубів, О.Д. Вовчак; За ред. С.К. Реверчука/. К.: Знання, 2005. С. 25-26.

9. Мних М. В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика : підручник. Київ: Знання України, 2006. 283 с.
10. Навроцький С.А. Соціально-економічні аспекти страхування в АПК: [монографія] / С.А. Навроцький. Суми.: Довкілля, 2004. 316 с.
11. Навроцький С.А. Страхувальний механізм відшкодування надзвичайних втрат / С.А. Навроцький / Фінансовий і ціновий механізм АПК в умовах переходу до ринку / За ред. П.Т. Саблука, М.Я. Дем'яненка К.: Урожай, 1993. 352 с., С. 40-53.
12. Навроцький С.А. Формування спеціалізованої страхової системи / С.А. Навроцький / Комплексна програма розвитку сільського господарства Київської області у 2008-2010 роках та на період до 2015 року / [Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Навроцький С.А. та ін.] Чабани.: Центр наукового забезпечення АПВ Київської області, 2008. 284с. [С. 49].
13. Прокопчук О. Т. Особливості страхування аграрних ризиків у країнах світу. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 3. С. 46-53.
14. Страхування: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. С.С.Осадець. Вид. 2-ге, перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2002. 599с.
15. Страхування: підручник / В. Д. Базилевич та ін.; ред. В. Д. Базилевич. Київ: Знання, 2008. 1019 с.
16. Строкові контракти на погоду: розвиток ринку у глобальному аспекті. URL: http://securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=470&pub=3117
17. Шолойко А. С. Діяльність страхових і перестрахових посередників в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Економіка. 2017. № 5 (33). С. 120-125.
18. Шолойко А.С. Інфраструктура страхового ринку України: монографія. Київ: Логос, 2019. 408 с.
19. Шолойко А. С. Страхувальний захист виробництва продукції рослинництва від природно-кліматичних ризиків: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 210 с.
20. Шолойко А. С. Інфраструктура кадрового забезпечення страхового ринку України. Аналіз сучасних підходів до ефективного використання потенціалу економіки країни: м-ли Міжнар. наук.-прак. конф. (Дніпро, 18-19 серпня 2017 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2017. С. 116-119.

Допоміжна.

21. Клапків М.С., Клапків Ю.М. Витоки національного страхового ринку України / М.С. Клапків, Ю.М. Клапків /: Монографія.-Тернопіль: Карт-бланш, 2003. С.4-6
22. Методичні рекомендації із страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень / Б.Р. Ахіджанов, О.Є. Гудзь, С.А. Навроцький та ін./ за ред. С.А. Навроцького. К.: ННЦ ІАЕ, 2012. 126 с.
23. Навроцький С.А. Страхувальний захист сільськогосподарського виробництва / С.А. Навроцький / Фінансово-кредитні відносини в АПК / за ред. П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка. К.: ІАЕ УААН, 1996. С. 218-232.
24. Навроцький С.А. Страхувальний захист сільськогосподарських товаровиробників / С.А. Навроцький / Фінанси сільського сільськогосподарських підприємств: Посібник з

- питань фінансових відносин у ринкових умовах / За ред. М.Я. Дем'яненка. К.: ІАЕ УААН, 2000. С. 274-305, 547-557.
25. Навроцький С.А. Інформаційно-комунікаційна модель автоматизації страхової системи АПК/ С.А. Навроцький / Інформаційні ресурси та їх використання в агропромисловому виробництві: зб. наук. пр. №2. К.: ІАЕ УААН, 2000. С.162-166.
  26. Навроцький С.А. Сільськогосподарське страхування: теорія, тенденції та протиріччя / С.А. Навроцький / Право, економіка, управління / Зб. наук. Праць / Університетські наукові записки Хмельницький: ХУУП, 2006. Вип.3 С.38-47.
  27. Навроцький С.А. Сільськогосподарське страхування в контексті продовольчої безпеки / С.А. Навроцький / Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. Кам'янець-Подільський, 2006. Вип. 14, том 2. С. 126-134.
  28. Навроцький С.А. Сільськогосподарське страхування: теорія, тенденції та протиріччя / С.А. Навроцький / Наука й економіка. Хмельницький: ХЕУ, 2006. Вип. 4. С. 65-70.
  29. Навроцький С.А. Страховий захист як метод зниження виробничо-господарських ризиків / С.А. Навроцький / Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. Суми: Довкілля, 2007. №1 С.41-50.
  30. Навроцький С.А. Оптимізація витрат на сільськогосподарське страхування при застосуванні франшизи / С.А. Навроцький / Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. Суми: Довкілля, 2008. №2 С.150-157.
  31. Навроцький С.А. Концептуальні засади створення національної системи страхування сільськогосподарських ризиків / С.А. Навроцький / Наука й економіка. Хмельницький: ХЕУ, 2008. Вип. 2. С 292-298.
  32. Навроцький С.А. Перспективи і тенденції розвитку страхування сільськогосподарських культур в Україні / С.А. Навроцький / Збірник наук. праць Подільського державної аграрно-технічного університету/ За ред. М.І. Бахмата. Кам'янець-Подільський: ПДАТУ, 2009 Вип. 17, том 2. С. 671-675.
  33. Навроцький С.А. Стан та тенденції розвитку сільськогосподарського страхування / С.А. Навроцький / Наука й економіка. Хмельницький: ХЕУ, 2012. Вип. 1. С. 61-69.
  34. Навроцький С.А. Концепція розвитку страхової системи сільського господарства з державною підтримкою в Україні / С.А. Навроцький / Наука й економіка. Хмельницький: ХЕУ, 2012. Вип. 2. С. 98-109.
  35. Навроцький С.А. Система сільськогосподарського страхування/ С.А. Навроцький / Економічні науки. Серія: «Облік і фінанси». Збір. наук. праць Луцького НТУ. Луцьк, 2012. Випуск 9 (33). Ч. 2. С. 458-472.
  36. Навроцький С.А. Страховий захист як метод зниження виробничо-господарських ризиків / С.А. Навроцький / Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. Суми: Довкілля, 2007. №1 С.41-50.
  37. Навроцький С.А. Оптимізація витрат на сільськогосподарське страхування при застосуванні франшизи / С.А. Навроцький / Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. Суми: Довкілля, 2008. №2 С.150-157.
  38. Навроцький С.А. Концептуальні засади створення національної системи страхування сільськогосподарських ризиків / С.А. Навроцький / Наука й економіка. Хмельницький: ХЕУ, 2008. Вип. 2. С 292-298.
  39. Огаренко О.В. Оцінка фінансового стану страховика / Держава та регіони. Серія: «Економіка та підприємництво», №4, 2001. С. 152-155.

40. Страхування майна сільськогосподарських підприємств України [методичні рекомендації] / [М.Я. Дем'яненко, Д.В. Полозенко, С.А. Навроцький та ін.]; відп. за вип. С.А. Навроцький. К. : ІАЕ, 1996. 41 с.
41. Страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень [методичні рекомендації] / [С.А. Навроцький, Н.П. Брязгун, В.М. Гаврилюк та ін.]; за ред. С.А. Навроцького. К. : ІАЕ, 2000. 68 с.

Міжнародні видання.

42. Aleksandrow Cz. Czas przelomu, czas odnowy. Warszawa, 1988. 243 s.
43. Analiza ekonomiczne przedsiebiorstw przemyslowych. Pod red. E. Kurtysa. Warszawa, 2001. 412 s.
44. Andrejew W.K. Rozwoj wewnetrznego rozrachunku gospodarczego I zespolowych umow o dzielo w radzieckich przedsiebiorstwach / Panstwo i prawo (Warszawa). 1986. Nr6. s. 61-74.
45. Bader H. Rarol Marks I ubezpieczenie / Wiadomosci Ubezpieczeniowe (Warszawa). 1973. Nr3. s.3-6.
46. Baille P. L'Assurance obligatoire des vehicules terrestres a moteurs. Paris, 1965. 201 s.
47. Bajai F. O niektorych aktualnych problemach węgierskich ubezpieczen / Wiadomosci Ubezpieczeniowe (Warszawa). 1994. Nr2. s. 6-9.
48. Bears R. Some actuarial aspects of non-life insurance Company Management Het Verzekering. Archiet. Holandia, 1975. 286 s.
49. Benefit H.R. Segmentationi a decision – oriented research tool / Journal of Marketing (London). 1988. rd3. s. 31-42.
50. Bielak J. Zalozenia do projektu ustawy o prawie budzetowym / Finanse (Warszawa). 2000. Nr3. s. 39-48.
51. Bonolej J. Karl Marx und die Versicherung / Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft (Hamburg). 1971. Nr4. s. 23-37.
52. Bosiakowski Z. Rachunek ekonomiczny I warunki jego stosowania w przedsibiorstwie / Ekonomia polityczna socjalizmu. Warszawa, 1981. 411 s.
53. Brzostek M. Zasadnosc realizacji prewencji ze srodkow finansowych zakladu ubezpieczen / Wiadomosci Ubezpieczeniowe (Warszawa). 1996. Nr12. s. 13-18.
54. Brzozowski Z. Klauzule generalne w prawie Ubezpieczeniowym / Wiadomosci Ubezpieczeniowe (Warszawa). 1995. Nr5. s. 7-12.
55. Carman J.M., Uhl K.P. Phillip`s and Duncan`s Marketing Principles and Methods. Homewood, 1973. 237s.
56. Csabay D. Der Einfluss von Karl Marx auf die Versicherungstheorie / Zeitschrift für die gesamte Versicerungswissenschaft. (Hamburg). 1973. Nr2. s. 16-23.
57. Csabay D. Definicja Ubezpieczeniowa / Wiadomosci Ubezpieczeniowe (Warszawa). 1994. Nr5. s.10-15.
58. Cajl N. Systemy finansowe przedsiebiorstw uspoleczniionych. Warszawa, 1980. 327 s.
59. Gohlke S. Die Aufgaben der Deutschen Versicherungs Austalt dem Gebiete der Schadenverhütung / Deutsche Finanzwirtschaft (Berlin). 1976. Nr18. s. 31-42.

60. Handschke J. Memorial w sprawie rozwoju ubezpieczen gospodarczych w Polsce / Studia Ubezpieczeniowe (Warszawa-Poznan). 1989. T.XI. s. 95-119.
61. Hellmer P. Identitätsbewusstsein und Wiedergumacungsgedanke. Zur Behandlung Jugendkriminalität / Juristenzeitung, 1970. s. 48-61.
62. Insurance industry feels federal lash / USS News and World Report. 1979. Nr4. 161 s.
63. Japkiewicz Z., Kopczynski H. Bilansowe wyniki dzialalnosci PZU w 1985 r. w swietle nowego systemu ekonomiczno-finansowego / Wiadomosci Ubezpieczeniowe (Warszawa). 1986. Nr9. – s. 4-11.
64. Kath K. Wirtschaftliche Rechnungsführung, «Gewinn» und materielle Interessiertheit in Theorie und Praxis der Versicherungstätigkeit / Deutsche Finanzwirtschaft (Berlin). 1986. Nr5. s. 22-34.
65. Kowalewski E. Regulacje prawne w dziedzinie ubezpieczen gospodarczych w Polsce Ludowej / 185 lat ubezpieczen gospodarczych w Polsce. Warszawa, 1988. s. 32-59.
66. Laloux P. Traite des assurances terrestres en droit belge. Bruxelles Liege, 1964. 341 s.
67. Lancucki J. Efektywnosc ochrony ubezpieczeniowej gospodarki uspoiecznionej. Bydgoszcz, 1984. 161s.
68. Maratz T. O zaleznosci miedzy zapobieganiem a zaspokajaniem potrzeb ubezpieczeniowych / Zeszyty Naukowe WSI w Radomiu. Radom, 1985. s. 138-149.
69. Mayerson A.L. Introduction to insurance. New York, 1962. 407s.
70. Muszalski E. Istota rozen regresowych zakladu ubezpiechen / Wiadomosci Ubezpieczeniowe (Warszawa). 1975. Nr10. s. 14-19.
71. Ortyński K. Rezerwa gwarancyjna (ubezpieczeniowa) I wyplacalnosc ubezpieczyciela / Studia ubezpieczeniowe (Warszawa-Poznan). 1985, T. VIII. s. 67-94.
72. Parfitt J. Panel research: Consumer Market Research Handbook. New York Cincinnati Toronto London Mailbourne, 1999. 251 s.
73. Zaccanti B.S. Fewer choices in the market: The risk-management implication of insurer consolidation / Risk-Management. 1996. Vol. 43 .№8. P. 19-21.

Інформаційні ресурси.

74. Законі України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 року № 4391-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>
75. Закон України «Про страхування» від 7 лютого 1996 року № 85/96-ВР – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
76. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 24.07.2021 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T124391?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.108877314.1236361757.1680613128-912894459.1676583503
77. Особливості агостражування. URL: <https://ingo.ua/dlya-bisnesu/agro-insurance>
78. Постанову КМУ «Про затвердження Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції» від 12.02.2022 року: URL:

https://ips.ligazakon.net/document/view/KP211342?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&ga=2.7315250.1236361757.1680613128-912894459.1676583503